

Dr. Marko Legović

O Vrbanovici i oko Vrbanovice

Već 10 godina, slaveći ovaj nezaboravni praznik, dolazimo na ovo mjesto da odamo počast svim palim borcima u narodnooslobodilačkom ratu. To nas obavezuje da i do godine dođemo ovamo, ne zaboravljajući da smo se i mi, zajedno s poginulim, borili protiv istog neprijatelja i za iste ideale i ciljeve - osloboditi zemlju od svih neprijatelja i priključiti Istru matici zemlji. No, uzroke i motive i ove naše borbe svakako moramo tražiti i u našoj tisućljetnoj prošlosti i borbi našega naroda protiv svih vlastodržaca i bogataša koji su u svojim rukama - vlastima uvijek držali i svu političku vlast i tako uvijek nas mogli iskorištavati u svim oblastima našega života i življenja. Tako se naš narod u Istri, odmah po svom dolasku na ova područja, morao boriti ne samo za svoj opstanak nego i za socijalna i društvena prava. No, njegova ekonomska i društvena moć uvijek je bila vrlo slaba, pa se nikada nije mogao izboriti čak ni za siguran opstanak, a kamo li za veću socijalnu pravdu. Iako je uvijek bio u većini, prema talijanskom stanovništvu, zbog njegove slabe društveno-ekonomske moći, nikada nije mogao postići iole veće učesće u vlasti. Tek u drugoj polovini 19-og stoljeća, kada je i Istra postala jedna od pokrajina bivše austrougarske monarhije, odnosno kada je uspostavljen Porečki sabor kao pokrajinsko tijelo vlasti, došlo je do buđenja narodne svijesti i borbe za očuvanje i našega naroda u Istri kao društveno-ekonomske i političke postojanosti. Ma koliko je i to bilo vrlo slabo i ograničeno, i to je bilo vrlo važno, jer se od tada, i naš narod u Istri počeo osjećati kao narod koji ima svoja zajednička obilježja.

Posebno se to odražvalo u otvaranju hrvatskih škola i širenju hrvatske kulture i običaja. Tome su, svakako, umnogome doprinijele i ondašnje ekonomske prilike, posebice mogućnosti plasmana istarskog vina i van istarskog poručja. Jednako valja spomenuti i otvaranje javnih radova - izgradnja željeznica i cesta, a time i povezivanje Istre sa širim područjem. No, pojavom prvog svjetskog rata 1914. i njegovo četvorogodišnje trajanje značilo je i za Istru i istarski narod veliko zlo i stadanja. Ipak, najveće zlo i stradanje došlo je okupacijom od strane Italije 1918. i priključenjem Istre Italiji. Time se naš narod u Istri nije nikada mirio, pa su mnogi naši ljudi morali seliti iz Istre. Situacija se

znatno pogoršala dolaskom na vlast fašizma 1922. Tada je, nesumnjivo, još više stradao naš narod, jer je on uvijek bio najveći neprijatelj fašizma. Tome u prilog govore nam, svakako, i promjene koje su slijedile u društveno-ekonomskim i političkim odnosima, a jer je i sam fašizam samo jedan ili poseban oblik vlasti kapitalističkih odnosa. Najbolje je to došlo do izražaja u godinama poslije prvog svjetskog rata, kada je u Italiji došlo do velikih pokreta i bunta širokih slojeva stanovništva, prije svega za pravedniju raspodjelu materijalnih dobara, a zatim i za učešće stanovništva u upravljanju društvom i poduzećima. Pri tome nisu bili rijetki slučajevi da se radnici u poduzećima, pogotovo u sjevernoj Italiji, preuzimali vlast u svoje ruke. Valovi protesta i sukoba naglo su se širili po cijeloj Italiji, pa je dolazilo do ozbiljne prijetnje i samoj državnoj vlasti. To su bili glavni činioci za poduzimanje drastičnih mjera protiv svih buntovnika kako bi se spriječila svaka promjena kapitalističke vlasti i kapitalističkih društveno-ekonomskih odnosa. Najbolji oblik te nove organizacije koji će spriječiti i oglušiti svaki čak i pokušaj pobune i revolta stanovništva i radništva u poduzećima bio je, svakako, fašizam, odnosno fašistički način organizacije i civilne i vojne vlasti.

Premda je i sam Musolini bio na strani lijevih snaga socijalista i bio čak urednik socijaldemokratskog lista "Avanti", ubrzo je shvatio da ga put k vlasti vodi ako stane na drugu "stranu barikade", tj. u službu moćnika i privilegiranih slojeva kapitalista. Neposredni povod za poduzimanje represivnih mjera, Musolini je istaknuo: destruktivno i anarhistično rastakanje društva i društvenih odnosa, a naročito pravnih normi i pravne države od strane radničkih i buntovnih slojeva stanovništva. No, Musolini je istovremeno istaknuo i kako u talijanskom narodu "probuditi" njegovu posebnost i veličinu, a naročito kroz njegovu prošlost. To je Musolini vješto učinio kroz fašio i fašizam.

Već sam znak fašizma - fascio, kao snop vezanog pruća, znači četvrtinu zajedničkog djelovanja i aktivnosti. Taj se znak, kao simbol državne vlasti, nosio još i pred ondašnjim rimskim magistratima kao simbol veličine nekadašnjeg rimskog imperija, fašizam je za svoj pozdrav - saluto romano, uzeo ispruženu ruku. Također je i vojnički korak - passo romano, fašizam je uzeo kao znak čvrstine i snage rimske vojske. No, najvažnije je ipak bilo kako u talijanskom narodu probuditi njegovu veličinu i snagu, ala nekadašnjeg rimskog imperija, a isto tako i nadu i volju za njegovo ponovno stzvaranje "velikog (talijanskog) rimskog imperija". Naravno, to nije bilo moguće postići na europskom kontinentu, pa je Musolini "posegao" za Afrikom, osvojivši najprije Libiju, zatim Eritreju i Somaliju, a kasnije i Etiopiju.

Tada je talijanska politika i Mussolini doživio najveću slavu i vlast. No, njegova politika o ponovnom uspostavljanju talijanskog imperija i njegovo širenje na druge države i kontinente, makar to bila Afrika, nije bilo protivljenja i uvođenja ekonomskih sankcija protiv Italije. Ipak, probuđena nacionalna svijest i veličina talijanskog stanovništva, bila je najjača osnova i za širenje imperijalističke politike i fašizma. Na tim osnovama bilo je moguće angažirati i široke slojeve stanovništva i regrutirati ih u fašističke organizacije, pogotovo kada se tim ljudima (škvadrištima) dalo određene privilegije i osiguralo zaposlenje. S tim ljudima, tj. "malim fašistima i škvadrištima" bilo je lako manipulirati i u njima "probuditi" osvetničke aktivnosti protiv svih onih koji nisu bili fašisti ili su djelovali protiv fašizma i fašističke vlasti. Politika fašističke vlasti, naravno, mnogo jače i brutalnije se manifestirala u Istri, budući da je hrvatski narod u Istri uvijek bio otvoreni protivnik fašističke vlasti. Zato su mnogi naši rodoljubi bili zlostavljani i zatvarani i "napijani" ricinovim uljem.

Iako se ova nasilna i brutalna politika fašista, u kasnijim godinama gotovo smirila, ona druga, a to znači sistematsko onarodnjavanje našeg naroda, sve se više zaoštravala sve do drugog svjetskog rata, odnosno sve do kapitulacije Italije 1943. Bilo je čak i zabranjeno govoriti hrvatski na javnom mjestu, a kamoli ne u uredima ili širiti bilo kakvu hrvatsku kulturu. Već i ovo malo istaknutih činjenica jasno nam govori zašto se naš narod u Istri govoto u cjelini svrstao u antifašističke i priključio narodno-oslobodilačkoj borbi. Jednako valja reći i za mnoštvo talijanskog stanovništva, jer se i ono umnogome svrstalo u antifašiste i priključio NOB-i.

Sve spomenute okolnosti i pojave, bile one iz ranije prošlosti, one prije prvog svjetskog rata, a naročito one između dva rata, tj. pod okupacijom Italije od 1918. do 1943. bile su osnovni razlozi i za posredno organiziranje NOP-a NOB-a i u Istri, pa tako i na našem području još i prije pada fašizma, jula 1943. i kapitulacije Italije rujna 1943. Tako je već pri kraju 1942. i u Kaštelir dolazila partizanska štampa: "Partizankse Vijesti" i već tada (26.11.1942.), Ivan Bernobić, kapural, iz sela Ligovići kod Višnjana, organizira prvu udarnu grupu pod vodstvom Bože Kalčića.

Jednako tako valja spomenuti da je već u januaru došlo i do formiranja prve grupe SKOJ-a, u Karlovoj boški, jedne od prvih gupa SKOJ-a u zapadnoj Istri. Nju su činili: Kocijančić Lenin, sekretar, Kocijančić Mladen, zamjenik i članovi: Brnobić Jorda, Legović Niko i Legović Slavko. Slično se odvijalo i na području Tara i Vižinade i, manje više, na cijelom području.

Otuda već u tom razdoblju, posebice uoči 1. maja 1943. dolazi do prvih partizanskih akcija protiv fašističkih zavojevača. Naravno, do općeg ustanka došlo je nakon kapitulacije Italije - 8. rujna 1943. Tada je formiran i Porečki bataljon NOV-e u kojeg je uključeno i 100-tinu boraca iz našeg područja. Opći ustanak, poslije kapitulacije, jasno je pokazao koliko je naš narod bio opredjeljen za borbu protiv fašizma i fašističke vlasti, ali isto tako i koliko je bio odlučan i za uspostavljanje novih društveno-ekonomskih odnosa i priključenja matici zemlji.

Najbolje su se pokazali naši borci kada su gotovo goloruki razoružavali stanice karabinjera i fašističkih garnizona. Naše opredjeljenje i rješenost da se borimo za bolje uvjete života i rada bili su najveći izvor snage i u svladavanju svih prepreka i poteškoća u borbi protiv daleko jačeg neprijatelja. Naša hrabrost i požrtvovnost dolazila je do punog izražaja i onda kada je trebalo žrtvovati i sam život. Najbolje nam to potvrđuje broj poginulih boraca u toku rata: njih 204 samo s ovog područja.

Posebno valja istaknuti grupna streljanja i pogiblja u jesen 1943. i to: njih 12-oricu iz Vranjskog sela kraj groblja na Božjem polju, njih 12-oricu 26.10.1943. na cesti kod Vabriga, njih 11-oricu 26.10. 1943. iz Vranjeg sela kraj groblja na Božjem polju, njih 10-oricu iz Kaštelira kraj groblja u Kašteliru, njih 7-oricu iz Kaštelira 26.11.1943. kraj groblja na Božjem polju i pogibljju 16-orice u okršaju s Nijemcima na raskršću Tićan.

Nažalost, velika radost i zadovoljstvo nakon srušenog fašizma i fašističke vlasti, ubrzo su bili osujećeni Njemačkom (Romelovom) ofenzivom, već u slijedećem mjesecu. Novo stanje i osvetničko ubijanje i proganjanje naših ljudi i boraca NOV-e nametnuli su nov način borbe i djelovanja naših boraca. Premda podosta rasformiranih odreda i jedinica, ubrzo se nastavilo s ponovnim "prikupljanjem" boraca i jedinica već krajem godine - 1943, a naročito početkom 1944. Mogućnost nastavka borbi, već krajem 1943. valja tražiti ne samo u načinu vođenja borbe, koji su partizani inače primjenjivali nego i u narodu koji je uvijek bio uz nas i u davanju svih mogućih obavijesti o neprijatelju. Jedino na taj način, tj. zajedno s narodom bilo je moguće vođenje daljnjih borbi, jer partizani, kao što je poznato, nisu imali ni svoje kasarne, ni svoje logističke jedinice, koji bi ih snabdijevale s oružjem i hranom i drugom opremom.

Otuda i naš "spomen dvor" na Vrbanovici najbolje nam pokazuje zajedništvo boraca i naroda, kako je to bilo za vrijeme rata tako i u

izgradnji poslije oslobođenja. On je podignut i dovršen 1986, ali je zamisao o njegovoj gradnji pokrenuta još znatno ranije za vrijeme podignuća Spomenika palom borcu Labinac Viktoru 27.07. 1982. Na izgradnji Spomen dvora masovno je učestvovalo stanovništvo cijeloga poručje - Kaštelira, Tara, i Vižinade, kao u radnoj snazi tako i u prikupljanju materijala i prevoznim sredstvima. Ipak najveće priznanje za izgradnju Dvora dugujemo pok. Marku Kocijančiću (Marko Kocijančić) iz Kaštelira. Jednako valja podsjetiti da je Spomen dvor na Vrbanovici podignut i u znak partizana, kako su oni koristili ne samo dvore (štale za smještaj stoke) nego i kašune (skloništa od kiše) i druga prirodna skloništa i prostore radi zaštite i sklanjanja od neprijatelja. Tako je i prostor na Vrbanovici odabran kao jedan od simboličkih prostora gdje su se sastajali partizani, odnosno borci NOR-a.

S tim u vezi, na tom mjestu - Vrbanovici djelovala je i novoformirana 25-ta vojno-pozadinske stanice još u maju 1944. Stanica je osnovana na Golašu ispod sela Rogovići početkom 1944. godine, a njen prvi komandir bio je Brljavac Roko. Ova je stanica imala vrlo važnu zadaću, prije svega u održavanju veza i zajedništva između regularnih jedinica i naroda; zatim u angažiranju i upućivanju u regularne jedinice novih boraca NOV-e, kao što je bilo prilikom formiranja 43-će istarske divizije, kada je u nju i druge jedinice NOV-e, iz ovog područja, upućeno 100-inu novih boraca. No, ne manju ulogu odigrala je ova stanica i u prikupljanju hrane i druge pomoći i njeno upućivanje u opeativne jedinice; zatim u otkrivanju i hvatanju neprijateljskih špijuna, u stalnom prikupljanju podataka o neprijatelju, u raspačavanju partizanske štampe i niz drugih radnji vezanih za NOB-e.

Na rad i borbu ove stanice zadužno nas podsjeća i pogiblja partzanskog borca ove stanice - Labinac Viktora, poginulog 24. augusta 1944. Smrt svakog našeg borca još više je razbuktavala neprijateljstvo i borbu protiv svih neprijatelja. Tako se uvijek ponavljalo, pa se i rat i tokom 1944. i 1945. i dalje nastavio, sve do pobjede nad fašizmom i okupatorskim snagama - 8. maja 1945. Dane pobjede i oduševljenja naroda nemoguće je opisati prostim riječima. To se možće samo doživjeti i pamtiti cijeloga života. Ovo još više vrijedi za nas borce i narod u Istri, jer smo se mi borili ne smo protiv fašizma i okupatorskih snaga nego i za priključenje matici zelji. Zato je naše oduševljenje bilo još jače i veće, jer smo, konačno, nakon tisućljetne borbe doživjeli slobodu zajedno sa svojim narodom i maticom zemljom. Najbolje se to pokazalo kroz kampanju za priključenje, a naročito na referendumu 1947. Na isti zaključak

upućuje nas i oduševljenje i opće angažiranje stanovništva na radu i obnovi poslije oslobođenja.

No, mora se priznati da je spomenuto oduševljenje umnogome bilo splasnulo u godinama koje su slijedile u prvom redu zbeg nekih neracionalnih odluka političkih vlasti, osobito u pravcu društveno-ekonomskih odnosa. Pri tome treba spomenuti u prvom redu one o direktivnom ili upravnom formiranju društvenog sektora i seljačkih radnih zadruga, zatim one o direktivnom ili upravavnom upućinju ljudi na radne akcije, a naročito seljaka za vrijeme najvećih radova u poljoprivredi, također i obavezan otkup itd.

Spomenute mjere, a i način njihova sprovođenja izazivale su razna negodovanja i otvorena protivljenja, što se i kasnije negativno odražavalo prilikom optacije (1948.-1952.) za talijansko državljanstvo, za kojeg su se opredjelili i mnogi naši građani-Hrvati. Istina, mnogi od njih nisu nikada otišli u Italiju, već i dalje ostali kod kuće i "ponovo" postali vjerni građani Hrvatske. Na račun tih događaja opravdane kritike i zameranja ne samo od strane naših neprijatelja nego i od strane naših prijatelja i rodoljuba. Otuda i naša kritika, jer je to bila uglavnom ekonomska emigracija, iako je ona slijedila u godinama poslije optacije.

Za razliku od toga, drugačije valja tumačiti onu prvu emigraciju koja je slijedila neposredno prije završetka rata i odmah poslije oslobođenja, jer je ona očito bila politička, budući da je među tim emigrantima bilo najvie fašista i njihovih sljedbenika, koji su se ogriješili u tekovine NOB-a, kako u toku rata tako i za vrijeme fašizma. No i među tim emigrantima očito je bilo onih koji nisu trebali emigrirati, jer se nisu ogriješili u tekovine NOB-e niti su imali za što odgovarati. Ovoje svakako bilo najnepovoljnije razdoblje poslije oslobođenja. Otuda i posljedice koje se, eto, i danas pamte.

Na to nas podsjećaju i događaji iz 1953. kada je došlodo ozbiljnih namjera Italije da ova područja ponovno vrati Italiji. Na opće zadovoljstvo do vojnog sučeljavanja nije došlo i situacija se gotovo u cijelosti smirila nakon Londonskog sporazuma 1954.

Dobro je bilo što taj period nije trajao dugo i što su se i stanje i odnosi ubrzo vratili u normalne tokove. Osobito poslije smirivanja političke situacije ubrzo su se poboljšali i društveni odnosi i privređivanje, a naročito poljoprivrede kao najvažnije grane ovog područja. No, do značajnijeg povećanja proizvodnje i privređivanja

došlo je tek poslije privrednere forme 1962, kada je došlo i do prvih inicijativa i u razvoju turizma. Od tada smo imali jedan vrlo dinamičan privredni razvoj, pa tako i ovog područja, zahvaljujući u prvom redu komplementarnosti između turizma i poljoprivrede.

Najbolje nam to pokazuje broj sagrađenih i opremljenih kuća, a da ne govorimo o opremljenosti gospodarstva s traktorima i drugim oruđima. Jednako nam to pokazuju i obrađena polja i postignuti prinosi po jedinici površine, napose ako ih usporedimo s neusporedivo manjom radnom snagom. Razvoj i blagostanje, koje je postignuto u tom razdoblju, očito nije nikada ranije postignuto, a možemo reći da sličan razvoj nije postignut ni u mnogo razvijenijim sredinama. Ma koliko to zvučilo slavopjevno ili nostalgično, ono je očito uslijedilo kao rezultanta tadašnjih društveno-ekonomskih odnosa i inicijative i učešće u radu svih građana, pogotovo kada je riječ o izgradnji infrastrukture idruštvenog bogatstva - pa i ovog dvora.

No, do znatnijih promjena došlo je i prije pet-šest godina, kada je došlo do otcjepljenja Hrvatske od bivše Jugoslavije i proglašenja Hrvatske kao samostalne i suverene države. Tada je, logički, došlo do mijenjanja društvenog poretka i političke vlasti, a isto tako i do promjena društveno-ekonomskih odnosa. Posebno valja istaknuti uspostavljanje višestranačke demokracije i, u vezi s tim, biranje zastupnika u Sabor. Analogno tome uveden je i sistem slobodnog tiska i priopćavanja, a isto tako i sloboda udruživanja građana. Po logici stvari mijenjan je i gospodarski sistem, u prvom redu vlasništva, od društvenog u privatno; zatim sistem tržišta i kretanja kapitala i radne snage; slobodna inicijativa i konkurencija itd. Premda ovdje ne možemo ulaziti u pojedinosti, bilo koje aktivnosti ili strukture odnosa, možemo samo reći da uvijek ima i boljih i lošijih rješenja, ali da postignuti rezultati uvijek najbolje pokazuju kako su ih postavili i riješili.

Premda do sada postignutim rezultatima očito ne možemo biti zadovoljni, iako treba imati na umu razdoblje ratnog stanja, kada nije bilo moguće, istovremeno, rješavati sve probleme. To posebno vrijedi za privredu koja je pretrpjela velike štete i koja se još nije oporavila niti do nivoa prijašnje proizvodnje. Nas ovdje najviše zanima stanje i proizvodnja u poljoprivredi, jer se naš čovjek, na ovom području i danas umnogome bavi poljoprivredom.

On danas otvoreno negoduje, s obzirom na drastične škaru cijena između poljoprivrednih i industrijskih proizvoda, na štetu poljoprivrednika. Na primjer, on je ranije za 1 q (100 kg) mineralnog

gnojiva (koncima), u prosjeku, davao ispod 1 q pšenice, dok danas on mora dati duplo, ako ne i više. Slični odnosi vladaju i kod kombajniranja pšenice. Prije je seljak davao, u prosjeku oko 350 kg po hektaru, a danas daje također duplo - oko 700 kg.

Da ne nebrajamo i niz drugih odnosa koji se kreću u sličnim, ako ne i još većim razlikama. No ni to ne bi bilo najgore, kažu seljaci, kad bi bili "sigurni" da će sve svoje proizvode prodati na vrijeme i u svim količinama. Jednako seljake "muči" i način isplate isporučenih količina, jer nerijetko čekaju i po nekoliko mjeseci, pa i godinu dana. Još više se naši seljaci bune kada čuju da se određene količine nekih proizvoda uvoze, a dobro znaju da te iste količine mogu i sami proizvoditi bez ikakvih problema i pomoći. Kao posljedica sve lošijeg stanja i položaja poljoprivrede jeste i kakva obnova mašinskog parka i drugih poljoprivrednih strojeva. Tome treba svakako, dodati intencenciju "drobljenja" gospodarstva, a naročito rasturanje bivših kombinata, koja nije u skladu s modernom tehnikom i tehnologijom, jer ona traži sve veće komplekse i sve veće i jače privredne organizacije, osobito u odnosu na tržište i sve veću konkurenciju.

Koliko je ovdje moguće ulaziti u bilo kakve pojedinosti društvenih odnosa, ipak želimo nešto reći u vezi toliko razvikane demokracije. Kao što je poznato, sama riječ demokracija znači vlast naroda (demos-narod, kracija-vlast). Ona je nastala još u davnoj prošlosti, očito kao posljedica što ni tada je nije bilo, odnosno što je i tada sva vlast pripadala užoj manjini ili grupi moćnika, pa se i narod ili puk s pravom bunio i zahtijevao da i on hoće učestvovati i u stvaranju i u biti vlasti. Koliko je to ondašnjem i današnjem narodu uspjevalo, to valja tražiti u prvom redu u društveno-ekonomskoj strukturi bilo kojeg društva ili države, jer se i demokracija, kao i svaki drugi društveni odnos, uvijek samo odražava kao rezultanta tih odnosa. Na isti zaključak upućuje nas i vrlo heterogena i vrlo različita društveno-ekonomska struktura svakog naroda, a isto tako i njeno stalno i vrlo različito mijenjanje. S tim u vezi i nemogućnosti njenog zbrajanja kao sume jedinica. Jedino što nam preostaje sagledavanje pondera moći pojedinog sloja ili grupe građana, a nerijetko i pojedinaca. Za to je teško govoriti da ni u Americi - SAD, kao najdemokratskije zemlje u svijetu vlada pravedna demokracija, ako svega 1 % stanovništva drži u svojim rukama ili vlasništvu čak 35 % bogatstva zemlje.

Slično valja reći i za odnose koji se reguliraju putem zakona i drugih pravnih propisa. I za njih vrijedi pravilo: tko ima moć taj ima i pravo. Zato i pri poznavanju prava i pravnih normi valja polaziti u

prvom redu od društveno-ekonomske strukture datog društva kao osnovnih preduvjeta i za poznavanje zakona i pravnih propisa. To proizlazi i iz proste činjenice (statusa moći) što onaj sloj ljudi ili klasa koja je na vlasti uvijek donosi takve zakone i propise koji će štiti u prvom redu njene interese.

Točno je da i u tome ima razlika između pojedinih ili pojedine države, također i između pojedinih situacija i slučajeva itd. ali sve se one uvijek, uglavnom, svode na prilagođavanje datim uvjetima i konkretnim situacijama. Pri tome mislimo u prvom redu na razlike između centralnih i lokalnih vlasti. One dolaze najviše do izražaja kada su stanje i prilike najnepovoljnije. Tada se i vlast i propisi to više koncentriraju prema centru, a kada je stanje i prilike stabilne i mirne, tada se i vlast i propisi više "spuštaju" prema lokalnim vlastima. Tako je bilo i kod nas za vrijeme ovog našeg (ratnog) razdoblja, mada se ni to ne može uvijek uzeti kao cjelovito opravdanje ili alibi za sve slučajeve centralizacije vlasti i moći.

To što se gotovo sve vlasti uvijek pozivaju na pravo i pravnu državu, ne znači da je to i pravedna država, pogotovo ne prema slabijim ili manje moćnim građanima. Zato se smatra da bi upravo država, sa svojim zakonima i propisima, trebala štiti i zaštititi upravo te kategorije građana. To posebno vrijedi za države u kojima vladaju tržišni odnosi, jer se te kategorije građana, zbog sve jače i beskrupulozne konkurencije na tržištu, ne mogu sami zaštititi. To se slaže i s činjenicom što i slobodu građana možemo najbolje mjeriti i cijediti prema njihovoj društven-ekonomskoj samostalnosti. Najbolje možemo to potkrijepiti ako kažemo da svaka ovisnost neminovno implicira i određenu podređenost, posebno kad je riječ o tržišno-privrednim odnosima. Upravo u tim odnosima država treba da pokaže svoju i pravnu i pravednu ulogu i kao socijalna država, jer ne treba zaboraviti da i svaku državu čine ljudi-građani, u prvom redu, te da od njihova stanja raspoloženja uglavnom ovisi i sama država i njezin opstanak.

***